

Het dorp

Niets zo typerend voor de Vlaamse regio als de nevel van piepkleine tot middelgrote, historisch verankerde dorpskernen. Toch krijgen dorpen in de ruimtelijke ordening vaak niet meer dan een figurantenrol toebedeeld. In 'Ontwerp op maat van het dorp' (Ruimte 18) gaf Maat-ontwerpers al aan dat de projectmatige stedenbouwkundige aanpak die de voorbije decennia is ontwikkeld met een uitgesproken focus op steden, niet zomaar toepasbaar is in het Vlaamse 'buitengebied'. Dorpen staan vandaag nochtans voor gelijkaardige maatschappelijke opgaven als steden. Daarom ging Maat op zoek naar een gepast ruimtelijk kader voor het dorp van de 21ste eeuw.

Een ontwerpend onderzoek naar kernversterking in Vlaanderen

CHARLOTTE JACOBS, FILIP BUYSE, FRÉDÉRIC RASIER, ESTHER JACOBS [MAAT ONTWERPERS]

Niet alleen onze steden, ook dorpen worden geconfronteerd met grote demografische transitieën en steeds urgentere klimaatuitdagingen. Ook in de kleine kernen stijgt de vraag naar nieuwe woontypologieën, leidt de vergrijzing tot nieuwe behoeften rond zorg(verblijf) en eisen steeds meer actoren het landschap op voor beleving, recreatie en hobby's. Deze evolutie vereist een kritische houding van beleidsmakers, planners en ontwerpers. Het dorp is kwetsbaar. Maat-ontwerpers benadrukt daarom het belang van een specifieke ontwerphouding voor het dorp, met een duidelijke focus op de eigenheid van het dorp en zijn relatie met het landschap. Met het 'Ontwerpend onderzoek naar kernversterking in Vlaanderen' (2017, in opdracht van Departement Omgeving) kreeg Maat-ontwerpers de kans verder na te denken over die specifieke ontwerphouding en ontstond een ruimtelijk kader dat inzet op het benoemen van de eigenheid van het dorp als basis voor een beleid van kernversterking.

Van autonoom dorp naar woondorp

Het autonome dorp van weleer, waarbinnen zowat het hele leven van de bewoners zich afspeelde, bestaat niet meer. Sectorale evoluties in de economie en de ontwikkelingen in het mobiliteitsaanbod en -profiel hebben vanaf de jaren 1970 het aanzijn van het dorp als leefomgeving sterk gewijzigd. Landbouw en industrie boetten aan betekenis in ten gunste van de tertiaire en quataire sector. Daarnaast verveelvoudigde het particulier autogebruik: in de postindustriële samenleving heeft de auto de dagelijkse actieradius op schaal van het dorp verruimd naar een actieradius op schaal van de regio. Door de toegenomen mobiliteit zijn de leefpatronen van vroeger achterhaald. Zo pendelen vele dorpsbewoners naar hun werk en maken ze verdere verplaatsingen in functie van hun sociale contacten of vrijetijdsbesteding. Ze zijn het dorp ontgroeid: het autonome dorp is een woondorp geworden.

Vier uitdagingen voor het woondorp

Ondanks deze evolutie blijft het voorbijgestreefde idyllische beeld van het autonome dorp voor bewoners en beleidsvoerders nog altijd de referentie. Er is dus nood aan een nieuw perspectief, dat een antwoord biedt op de uitdagingen waar dorpen vandaag voor staan. Het onderzoek naar kernversterking in dorpen bundelt deze uitdagingen in vier opgaven met focus op woon-, voorzieningen-, ontsluitings- en landschapsmilieus.

Opgaven voor woonmilieus Het autonome dorp bood ruimte voor het dagelijks leven van al zijn inwoners. De dorpsgemeenschap stond centraal. Het woondorp daarentegen richt zich meer en meer op specifieke doelgroepen. De demografische evolutie in het dorp heeft een zeer duidelijke impact gehad op de bebouwingsstructuur. Dorpsuitbreiding kreeg vorm via verlinting, verkaveling en verappartementisering.

Opgaven voor voorzieningenmilieus Dorpen hadden van oudsher een breed aanbod aan kleinschalige voorzieningen voor lokale noden. Maar het autonoom en zelfvoorzienend dorp wordt geleidelijk aan een monofunctioneel woondorp. Schaalvergroting en de toegenomen bereikbaarheid van diverse voorzieningen op verder afgelegen locaties doen het aanbod in de dorpskernen dalen of verdwijnen. Het resterende aanbod is vaak niet meer afgestemd op veranderende noden (bijvoorbeeld ten aanzien van vergrijzing) of vraagt vanuit de steeds groeiende nood aan efficiëntie om centralisatie.

Opgaven voor ontsluitingsmilieus Het autonoom dorp, verankerd in de regio via lokale fijnmazige netwerken van trage wegen en bovenlokale openbaarvervoersverbindingen, is vandaag veeleer *footloose* geworden. Het woondorp is met de auto overal vandaan bereikbaar, maar daardoor is zijn ligging ook steeds minder sturend.